

BERGEN KOMMUNE
BERGEN BYARKIV

Bergen Byarkiv

Adresse   Kalfarveien 82
Postadresse   Postboks 7700, 5020 Bergen
Tlf.   55 56 62 83
Email   Post.Byarkivet@Bergen.kommune.no
Web   www.bergen.kommune.no/byarkivet

Gotisk skrift

En kort veiledning
i lesing av gamle kilder

Knut Geelmuyden

Bergen 2015

Bergen Byarkiv og forfatteren tillater kopiering og ikke-kommersiell bruk, forutsatt opplysning om opphav.

Utlevering av papirkopi mot kopieringskostnad (selvkost) regnes som ikke-kommersiell bruk.

Digital PDF-kopi kan hentes fra Bergen Byarkivs web-side

*<https://www.bergen.kommune.no/omkommunen/avdelinger/bergen-byarkiv/9688/10113/article-125636> eller
<http://bit.ly/1EcegJS>*

*Det anbefales også å benytte kurs/lesetrening på internet, www.hist.uib.no/gotisk
og boken "Den glemte skriften. Gotisk håndskrift i Norge" av Knut Johannessen (Riksarkivaren skriftserie 28)*

INNHOLD

Denne veilederingen	3	Bokstaver som går både høyt og lavt	14
Gotisk håndskrift i Norge		Bokstavkombinasjoner som går	
Lese- og skrivekunnskap i eldre tid		både høyt og lavt	
Lesing av gamle kilder	4	Variant av a, i, j, g, q	
Gammel språkføring og trykt gotisk skrift		Forkortelser	15
Gotisk håndskrift = en terskel + mye øvelse		Ulike streker, prikker og apostrofer	
Hvordan arbeide for å lære å lese gotisk skrift	5	Romertall	16
Å lese		Nøyaktighet og tegn bruk i avskrifter	20
Gjør deg kjent med kildetypene		Om krav til presisjon i avskrifter	
Navn i kildene		Markering av avskriverens	
Skriv av som hjelpe middel		tolkinger og innskudd	
Samme uttrykk, bokstav eller		Markering av teksts objektive innhold	21
bokstavkombinasjon flere steder	6	Veilederingenens mål om nivå på avskriftene	
Store bokstaver		Liste over ordbøker og kalendere	23
Konsentrer om hver bokstav og hvert ord		Lærmedier om gotisk skrift	
Personlig skrivestil. Vekslende bruk av		Historiske kalendere	
bokstaver		Ordbøker	
Stilistiske virkemidler, overstryking m.m.	7	Leksika	24
Gammel rettskriving, begreper og		Eksempel på trykt gotisk tekst	28
setningsbygning		Håndskrevne gotiske alfabeter	29
Kontroll av ord og bokstaver. Forvekslinger		Trykt gotisk alfabet	32
Lær bokstavenes hovedformer		Bokstaver som lett kan forveksles med hverandre	
Råd og spørsmål ved lesing av gotisk håndskrift	8		
Bokstaver gruppert etter risiko for forveksling	10		
Små, runde bokstaver I			
Små, runde bokstaver II			
Generelt om små, takkete bokstaver			
Små, totakkete bokstaver	11		
Små, en-takkete og tre-takkete bokstaver			
r og v	12	Eksempler på håndskrevet gotisk tekst / øvelser	
Bokstaver som går under linjen I		s. 13, 17, 18, 19, 21, 22, 25, 26, 27	
Bokstaver som går under linjen II			
Bokstaver som strekker seg oppover	13		

DENNE VEILEDNINGEN

Denne veiledningen er ment brukt i forbindelse med kurs i lesing av gotisk håndskrift, eller til bruk ved selvstudium. Veiledningen er ment å gi en begrenset innføring i grunnleggende kunnskap om lesing av gotisk skrift. Målet er at du skal få nok kunnskap til gjennom trening å komme over den første tunge terskelen for å kunne lese gotisk skrift. Etter hvert som du begynner å få grep om skriften anbefales du å utvide med flere hjelpebidrag, se i litteraturlisten. Vi anbefaler boken "Den glemte skriften. Gotisk håndskrift i Norge" av Knut Johannessen (Riksarkivaren skriftserie 28) og lesetrening på nettsiden www.hist.uib.no/gotisk. Disse hjelpebidragene har hver sine styrker og kan/bør brukes parallelt.

Noen bokstaver er særlig lette å forveksle med hverandre. I denne veiledningen vil du finne alfabetet oppdelt i "bokstavsett" hvor bokstavene særlig lett kan forveksles. Det er nyttig å huske hvilke bokstaver som vanligvis kan forveksles med hverandre.

GOTISK HÅNDSKRIFT I NORGE

Skriften vi skal arbeide med kalles nygotisk og er fra tiden etter ca. 1550. På 1600-tallet var gotisk håndskrift blitt dominerende i Norge. Likevel finner vi at latinsk (moderne) håndskrift ble brukt dersom teksten var på latin. Vi finner også ord med latinsk skrift inne i en gotisk tekst, dersom ordet er av latinsk opphav. I enkelte tekster brukes også latinsk skrift til å utheve et ord eller et navn, selv om skribenten i utgangspunktet bruker gotisk skrift.

Barn lærte gotisk håndskrift i skolene opp til ca. 1860. Deretter overtok den moderne, latinske håndskriften. Men de som hadde lært å skrive med gotiske bokstaver fortsatte i stor grad å gjøre det. Det vil si at vi fikk en glidende overgang fra gotisk til latinsk håndskrift i tiden ca. 1860-1920. Den skriften som kanskje kan være vanskeligst å forstå er i mange tilfeller fra sluttpersonen, ca. 1890-1920. I denne perioden finner vi stort sett latinsk håndskrift, men med enkelte gotiske bokstaver innblandet. Vi må derfor forholde oss til to ulike alfabeter samtidig, og det kan oppstå mange muligheter for misforståelser og forvirring.

LESE- OG SKRIVEKUNNSKAP I ELDRE TID

Det er påstått at kun eliten var skrivekyndig i eldre tid i Norge. Frem mot 1600 er dette trolig riktig. I løpet av 1600-tallet tyder økningen i utbredelsen av bøker på at i alle fall lesekunnskapene gradvis økte.

Enkelte undersøkelser tyder på at dette ikke er hele bildet. Uten å overdrive utbredelsen av kunnskapene er det mulig at skrive- og lesekunnskap ble formidlet innen mange familier, slik at det ikke var uvanlig med en viss skrive- og lesekunnskap. Privat kunnskapsformidling ble svekket etter 1739, da staten tok et visst ansvar ved at almueskolen ble innført. Samtidig var skolens mål mer kristendomskunnskap og en viss leseferdighet, begrenset til det nødvendige for å lese katekismen. Skriveundervisning var ikke vanlig. Den var avhengig av den lokale læreren og at foreldrene var i stand til å betale ekstra for det. Det er derfor mulig at det generelle kunnskapsnivået ble svekket i den første tiden etter at almueskolen ble innført.

Likevel skal vi ikke undervurdere skrivekunnskapene hos folk. At signaturer ble skrevet "med påholden penn" (m.p.p.) eller "med ført penn" (m.f.p.) behøver ikke bety at personene ikke kunne skrive navnet sitt. Det fortelles at av hensyn til effektivitet og et pent resultat kunne pennen bli sendt rundt bordet, slik

at alle hadde holdt i den. Derved hadde skriveren fullmakt til å signere "med påholden penn" på vegne av de andre. I andre tilfeller kan "m.p.p." reelt bety at personen ikke kunne skrive.

Etter skoleloven 1827 ble det obligatorisk med skriveundervisning for almuen på landet. Men med korte skoleår fikk dette begrenset betydning. Først i siste halvdel av 1800-tallet kan vi anta at et flertall fikk et visst kunnskapsnivå i skriving. Mer avanserte skrivekunnskaper var neppe almenne før omkring 1900.

LESING AV GAMLE KILDER

Gammel språkføring og trykt gotisk skrift

Gamle kilder har gammeldagse ord og uttrykk. Måten å uttrykke seg på er mer omstendelig enn i vår tids språkføring. Trening med tidligere tiders språk ved å lese gamle bøker og bruke gamle ordbøker vil ofte være en god hjelp. Da må du å lese den trykte gotiske skriften. Gotisk trykt skrift er enklere å lese, men krever også trening. Her får du det trykte alfabetet, som gir deg grunnlag for å øve på egen hånd.

Gotisk håndskrift = en terskel + mye øvelse

Når du skal bruke gamle kilder er det viktig å lære å lese håndskriften. Det er mest en treningsak. Men der er også en tung terskel man skal komme over i startfasen. I tillegg er det viktig å vite at kunnskap om lesing av gotisk håndskrift erfaringsmessig forsvinner raskt dersom den ikke vedlikeholdes.

Det viktigste er å bruke mye tid på trening i kildene og ikke gi opp. Det tok lang tid å lære å lese som barn. Nå skal vi lære å lese en annen skrift med en annen språkføring og uttrykksmåte. Det krever tid. Dersom du arbeider grundig vil du oppdage at med mye strev vil du komme over terskelen. Deretter vil arbeidet bli lettere, men vil fremdeles kreve mye trening. Etter mye arbeid kan du komme dit at du leser mye skrift relativt flytende. Om du arbeider med en vanskelig håndskrift er det viktig at selv om vi gir opp en dag, er det mulig å komme lenger dersom vi begynner igjen neste dag. Det viktige er å ikke gi opp. Det er stahet, tålmodighet og øye for de små detaljene i skriften som bidrar til å lære å lese gotisk håndskrift.

HVORDAN ARBEIDE FOR Å LÆRE Å LESE GOTISK SKRIFT

Å lese

Å lære å lese gotisk håndskrift krever både tålmodighet og nøyaktighet. Dersom en bokstav blir oppfattet feil kan det bli ekstra vanskelig å forstå hele ordet. Begynn med å lære skriftformene i det gotiske alfabetet. Det gjøres best ved å skrive det av noen ganger. Deretter bør du forsøke å arbeide deg gjennom tekstene. Begynn gjerne med enklere tekster, før du forsøker de vanskeligere. Når du arbeider med et dokument får du størst læreeffekt ved å skrive av (se neste side).

Når du skal lære å lese gotisk håndskrift bør du ikke forvente å lese hele dokumentet med en gang. Les og skriv deg gjennom dokumentet, uten å streve for lenge med ord og bokstaver som virker håpløse. Noter de ord/deler av ord eller bokstaver som du klarer å lese. Legg deretter arbeidet vekk. Forsøk igjen etter noen timer eller neste dag, når du har fått sove på problemene. Du vil oppdage at du neste gang klarer mer. Det er viktig å ta vare på det du har klart å lese, slik at du har et utgangspunkt til neste runde.

Å lese gotisk mer eller mindre flytende krever mye trening. Selv profesjonelle med 30 års erfaring finner dokumenter og håndskrifter som er vanskelige å lese. Noen bokstaver og ord kan være umulig å lese med sikkerhet. Tvil og tolking er ofte et element i lesingen. Fortvil ikke om du av og til synes at arbeidet er vanskelig: Ta en pause og forsøk på nytt en annen dag.

Rettskriving var lite stabil. Et ord kan derfor ha varierende skrivemåter. I tillegg er enkelte lyder skrevet på andre måter enn idag, f.eks. **ch** i stedet for **k** eller **g**. Det anbefales å lese teksten inni seg for lettere å oppfatte betydningen av ordene vi leser.

Gjør deg kjent med kildetypene

En kildetype har ofte standard utforming. En ukjent kildetype skaper utfordringer med å finne ut hvordan den er utformet og hvilke begreper den bruker. Når du kjenner kildetypen og vet hvor i dokumentet du skal lete kan du gjenkjenne uttrykk eller raskere finne interessante opplysninger.

Navn i kildene

Navn hadde i eldre tid ikke like fast form som i vår tid. En person kan nevnes med ulike navn eller skrivemåter. F.eks. kan Lars og Laurits brukes om samme mann, eller Birte, Brithe, Beritte om samme kvinne. Når en person nevnes med et gårdsnavn er det oftest navnet på den gården de bor på i øyeblikket. Gårdsnavn kunne i byene gå over til slektsnavn på 1800-tallet, dette ble mer vanlig omkring 1900.

Avskrift som hjelpemiddel

Når du skal forsøke å lese en tekst anbefaler vi at du først skriver av de ord eller enkeltbokstaver som du lettest forstår, før du forsøker deg på det du synes er mer vanskelig.

Det er viktig å skrive teksten. Det gir større læreeffekt enn bare å forsøke å lese teksten. Ved å skrive oppdager du alle problemene som vi ubemerket hopper over når vi kun leser: Vi trenger disse utfordringene for å lære. Bruk gjerne samme linjedeling som i dokumentet, slik at det er lett å finne tilbake til riktig sted.

Ved avskrift bør du sette av åpne plasser til de ord eller bokstaver du ikke forstår med en gang. Marker gjerne antall bokstaver du ikke har lest med samme antall prikker. Ved neste gjennomgang vil du se hvor der gjenstår arbeid og ha støtte i de ord eller bokstaver du allerede har forstått.

Samme uttrykk, bokstav eller bokstavkombinasjon flere steder

Når du finner bokstaver eller ord som du ikke forstår vil det ofte være nyttig å lete i dokumentet etter et tilsvarende skriftbilde. Samme skriftbilde kan på grunn av tydeligere skrift eller sammenhengen være lett å forstå det ene stedet, selv om det er nærliget det andre stedet. Ved å gjenfinne problemet (d.v.s. skriftbildet, tekst-elementet) et annet sted kan vi ”hente” tolkingen til det stedet hvor vi strever.

Håndskrift var minst like varierende i gammel tid som nå. Vær forberedt på at slurv eller personlig vri på en bokstav kan gi mange variasjoner og misforståelser. Det er lettere å lese en håndskrift som du er blitt vant til enn å lese en ukjent håndskrift. Det er viktig å lete etter særtrekk i den håndskriften vi arbeider med. Dersom vi har oppdaget at skriveren skriver en bokstav eller bokstavkombinasjon på en spesiell måte, kan dette hjelpe oss til å kjenne igjen bokstaven eller bokstavkombinasjon i andre sammenhenger, hvor den ellers ville vært uforståelig.

Store bokstaver

Vær også oppmerksom på at det var vanlig med stor bokstav i alle substantiv. Men i praksis kan vi finne store bokstaver på uventede steder, f.eks. midt inne i et ord. I mange tilfeller kan vi være i tvil om bokstaven skal leses som stor eller liten: Stor og liten bokstav kan være identisk i form og variere kun i størrelse. I andre tilfeller har skriveren tilsynelatende brukt stor bokstav hvor vi forventer liten bokstav.

Det kan være vanskelig å velge om vi i avskriften skal bruke stor eller liten bokstav. Når du trener på å lese gotisk håndskrift må du vurdere om det er viktig for deg å kunne skille mellom store og små bokstaver. Det har sjeldent betydning for forståelsen av teksts innhold, men øker mengden av problemer du skal løse i læreprosessen. Konsentrer deg derfor særlig om de små bokstavene. Det kan være lurt å utsette problematiseringen av store bokstaver til du begynner å bli øvet i gotisk lesing. Du vil da oppdage at store bokstaver etter hvert faller på plass nesten av seg selv.

Konsentrer om hver bokstav og hvert ord

Du bør studere hver bokstav og hvert ord. Se om skriftbildet kan være forvansket av streker som hører til linjen over eller under. Dersom det er vanskelig å skille ut den enkelte bokstav kan to papirbiter hjelpe: Bruk papirbitene til å skjerme nabo-bokstavene, slik at hver bokstav blir lettere å se. Vær oppmerksom på at noen bokstaver har tilhørende prikker og streker som kan gjøre det lettere å identifisere bokstavene.

Personlig skrivestil. Vekslende bruk av bokstaver

Gotisk håndskrift er ikke alltid like presis: I mange tilfeller har skriveren sin personlige stil, han har sin egen måte å forme enkelte bokstaver, eller han kan utelate hele eller halve bokstaver slik at lesingen blir vanskeligere (f.eks. ”undr” for ”under”). Legg merke til at ulike bokstaver kan brukes for samme formål, f.eks. **v** og **w**, **u** og **v**, **i** og **j**.

Stilistiske virkemidler, overstrykinger

Skriven kan bruke stilistiske virkemidler som gjør lesing vanskeligere. F.eks. kan han bruke flere bokstavformer for samme bokstav (f.eks. s). Når skriveren ønsker å overstryke noen ord kan det gjøres som i vår tid, ved at en strek trekkes gjennom ordene. Men det var mer vanlig at streken sto under ordene. I andre tilfeller er det en prikket linje under ordet. Understreking kan derfor bety at den delen av teksten regnes som "overstrøket" og vanligvis utelates i avskriften.

Gammel rettskriving, begreper og setningsbygning

Rettskrivingen i dokumentene kan noen ganger virke underlig. Jo lengre tilbake i tid du går, jo mer ulik blir rettskrivingen fra det vi er vant til. I tillegg vil du oppdage at i enkelte dokumenter kan skribenten ha en del skrivefeil. Problemene med gammeldags rettskriving og setningsbygning vil bli sterkt redusert dersom du blir kjent med språkføringen ved å lese trykte tekster fra den perioden du har mest behov for. I gamle dokumenter vil du ofte finne ukjente ord og begreper. Gamle ordbøker kan her være til god hjelp. Noen gamle ordbøker er kopiert og gjort tilgjengelig på internet, f. eks. Otto Kalkar: Ordbog til det ældre danske sprog på www.hist.uib.no/gotisk

Kontroll av ord og bokstaver. Forvekslinger

Vi kan med erfaring ofte assosiere hvilket ord som står i dokumentet. Men erfaring kan narre oss. Det er derfor viktig å kontrollere om vi har gjettet riktig. Kontroller om antall bokstaver stemmer med skriftbildet. Se også om noen bokstaver ikke passer til det ordet vi "ser" og derfor kan tyde på at vi har gjettet feil.

Mange bokstaver er nesten lik hverandre. Disse bokstavene har vi gruppert i "bokstavsett", ordnet etter risiko for forveksling. For å lære å lese gotisk skrift effektivt er det viktig å lære hvilke bokstaver som er særlig lett å forveksle med hverandre. Da vil du raskt se hvor du har lest feil når et ord ikke gir en logisk mening: Bruk av bokstavsettene vil i mange tilfeller gi deg riktig løsning.

Det er lett å lese feil. Kontroller derfor alltid om det du har lest gir en logisk mening. Dersom du ikke forstår innholdet kan det bety at noe er lest feil.

Lær bokstavenes hovedformer

Individuelle håndskrifter var like forskjellige før som nå. Det er en hovedgrunn til at gotisk håndskrift kan virke vanskelig å lese. I tillegg utvikler skriften seg over tid, slik at en håndskrift og bokstavformer fra f. eks. 1600-tallet blir ganske ulik håndskrift og bokstavformer fra 1800-tallet. Likevel er hovedformene i bokstavene stort sett de samme. Ved å lære hovedformene vil det derfor være mulig å kjenne igjen de fleste variasjonene: Du vil ikke bare se forskjellene, men også likhetene. Bli ikke forvirret av at det finnes flere varianter av en bokstav, men konsentrer deg om å finne hva som er hovedformen på de enkelte bokstavene. I noen få tilfeller kan det finnes to eller tre hovedformer til samme bokstav.

RÅD OG SPØRSMÅL VED LESING AV GOTISK HÅNDSKRIFT

1. Øv på å skriv bokstavene for å lære bokstavformene
2. Les i rolig tempo: Større fart gir spillerom for fantasien og skaper feil.
3. Skriv ned etter hvert som du leser bokstaver og ord.
4. Les bokstav for bokstav, ord for ord. Ved øvelse bør du skrive av teksten bokstavrett for å oppnå den gode treningen.
5. Les først lette ord eller bokstaver, utvid til de vanskelige.
6. Bruk små lapper til å skille ut bokstavformene ved å dekke over nabobokstavene.
7. Let etter like bokstavformer (skriftbilder) andre steder i teksten. Står ordet eller den vanskelige bokstavkombinasjonen et annet sted i teksten ? Kanskje er ordet skrevet tydeligere der, slik at det er lettere å lese.
8. Tell topper for å begrense antall muligheter (e, n, m, i, u).
9. Hvilket ord kan gi mening i sammenhengen. Kan det være dette ordet som står der ?
10. Legg merke til om skriveren har en personlig vri på enkelte bokstaver / bokstavkombinasjoner.
11. Er du sikker på at streker og prikker i ordet ikke hører til ord i linjen over eller under ? Det er vanskelig å lese et ord når skriftbildet forstyrres av ekstra elementer som ikke hører til der.
12. Kontroller nøye om et uklart ord er riktig lest. Det er lett å assosiere feil !
Hvor mange bokstaver har ordet ? Det kan være lurt å telle bokstaver i kilden og i det ordet du har lest. Stemmer antallet bokstaver ? Hvis tallet ikke stemmer bør du kontrollere ordet.
13. Kan ordet være eller inneholde en forkortelse ? Hvilken forkortelse gir god mening der ?

14. Står ordet sist på linjen ? Kan ordet fortsette på neste linje ? Skriveren kan glemme å sette bindetegn. Husk også at bindetegnet gjerne kan stå på begynnelsen av neste linje.
15. Er første bokstav en stor bokstav ?
16. Hvor mange bokstaver går ned under tekstens linje ? Hvor mange bokstaver er høye ? Hvor mange bokstaver går både høyt over og lavt under linjen ? Hvor mange bokstaver er små og runde ? Hvor mange bokstaver er små og takkete ? Passer antallet av høye, lave, runde eller takkete bokstaver og bokstavenes plassering med et ord som gir mening i sammenhengen ?
17. Et ord som ikke gir mening kan likevel være riktig lest ! Bruk gamle ordbøker for å kontrollere ord som du ikke forstår. En viktig ordbok finner du på www.hist.uib.no/kalkar
18. Å undersøke et ord med formålet å få bekreftet at din tolking er riktig kan være en risikosport. I en vanskelig tekst kan vi lett tro at vi har funnet bekreftelse, til tross for at tolkingen er feil. Det er en bedre vane å lete etter elementer som kan antyde at tolkingen er feil (f.eks. antall bokstaver, antall topper/takker, prikker og andre tegn). Da vil vi lettere oppdage feiltolkningene, slik at vi kan arbeide for å finne riktig forståelse av ordet.
19. Bruk av forstørrelsesglass kan være nyttig. Når kilden er digitalisert og tilgjengelig på skjerm kan også varierende forstørrelsesgrad på skjermen være et godt hjelpemiddel. For synshemmede kan en leseTV el.l. være nyttig.
20. Bruk av fotokopier ved trening er nyttig, men kan også narre: Når fargene forsvinner kan vi lett forveksle skittflekker med streker og prikker. Det kan føre til misforståelser og leseproblemer.
21. Les gamle, trykte tekster for å bli vant med gammel ortografi og språkføring.
22. Bøker og kurs som skal hjelpe deg å lære gotisk håndskrift har ofte kopi av tekster kombinert med avskrifter. Avskriften er i disse tilfellene også et problem, fordi det er naturlig under arbeidet å kontrollere løsningen på et problem. Da forsvinner ofte mye av læreeffekten dersom vi ikke har fått jobbet nok med problemet. Det er også vanskelig å ikke se deler av den øvrige teksten under kontroll av løsningen. Derved vil du ha mindre utbytte av arbeidet ditt. Det anbefales at du venter med å kontrollere avskriften til du er helt ferdig med å arbeide med en tekst. Kurset på nettsiden www.hist.uib.no/gotisk er laget slik at du ikke får tilgang til hele avskriften, men kan kontrollere om de ord og bokstaver som du har tolket er riktig eller feil.

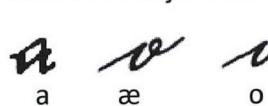
GOTISKE BOKSTAVER

GRUPPERT ETTER RISIKO FOR FORVEKSLING

Nedenfor er alfabetet oppdelt med de bokstaver som lettest forveksles presentert sammen, med korte opplysninger om bokstavene. Alfabetet endres litt fra århundre til århundre, men bokstavenes grunnformer er stort sett de samme. Hovedformene behandles her. Avvikende former finnes i alfabetet sist i heftet.

Små, runde bokstaver I

Bokstavene **a æ o ø** er lett å forveksle med hverandre. Lær bokstavformene for å ha større sjanse til å se de små forskjellene. Vær oppmerksom på at i noen tilfeller er **o** skrevet med tødler (‘), i andre tilfeller er

ø skrevet uten tødler. Forskjellen på **o** og **æ** er ofte bare at løkken i **o** er litt mindre enn i **æ**. Dessuten står løkken i **æ** ofte litt mer ut mot høyre kant av bokstaven. Gir et ord ikke logisk mening, kan du forsøke å erstatte med en av de andre bokstavene i bokstavsettet.

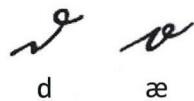
Vær oppmerksom på at også en lav variant av **s** kan oppfattes som en liten, rund bokstav. Men det er ikke så ofte at den forveksles med de bokstavene som er nevnt her (se alfabetet).

Runde bokstaver kan skrives uten at sirkelen blir lukket. De kan da forveksles med takkete bokstaver.

Husk at en bokstav kan ha mange former. Vi finner gjerne en eller noen få hovedformer, men enkelte ganger finnes mer avvikende former:
Gjør deg kjent med og bruk alfabetet !

Små, runde bokstaver II

d er vanligvis skrevet som en høy bokstav. Men i endel tilfeller er den samme grunnformen skrevet som en lav bokstav. Den er da lett å forveksle med **æ**. Problemet oppstår særlig når **æ** er forbundet med bokstaven foran. Forbindelsestreken mellom bokstavene kan da forveksles med første del av **d**.

Generelt om små, takkete bokstaver

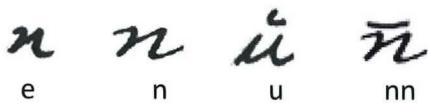
Et ord med flere små, takkete bokstaver kan være vanskelig å lese. Det kan være umulig å se forskjell på bokstavene. Ett knep er da å telle antall topper. Det vil begrense mulighetene. For eksempel vil fire topper (takker) normalt gi følgende alternative tolkingsmuligheter: **im mi cm mc ee nn en ne ue eu un nu**

Antall alternativer kan begrenses eller utvides dersom du finner en strek eller kruseddull over takkene som kan vise at ordet inneholder en **u**, eller antyder at ordet inneholder en **n** eller **m** som skal leses som dobbel bokstav (se nedenfor i teksten om små, to-takkete bokstaver).

Vær oppmerksom på at prikk over **i**, strek over **u** eller doblingstreken over **n** eller **m** ikke behøver å være riktig plassert. I en rask håndskrift blir disse ofte feilplassert.

Ved å identifisere de mulige tolkningene vil det ofte være lettere å forstå ordet, fordi de fleste alternativene ikke vil gi logisk mening i ord eller setning. Vi kan nesten alltid være sikker på at når ordet ikke gir logisk mening har vi lest feil. Husk at i noen tilfeller kan gamle ordbøker vise oss ukjente ord.

Små, totakkete bokstaver

Disse bokstavene er lett å forveksle med hverandre. Lær bokstavformene for å ha større sjanse til å oppdage de små forskjellene.

Vær oppmerksom på at **u** normalt skrives med strek over (se om ulike typer streker). Det gjør den ofte lett å kjenne i teksten.

Men også **n** og **m** finnes med strek over. For **n** og **m** betyr streken at bokstaven skal leses som dobbel bokstav (**nn** eller **mm**). Streken kalles da en dobling-strek eller nasaleringstrek, fordi den brukes i tilknytning til nasale lyder. I noen tilfeller kan bokstaven være utelatt, slik at kun streken står igjen:
- = **nn** eller **mm**, f.eks. ier (med strek over i-en) betyr immer (tysk).

I avskrifter til vitenskapelig bruk kan det være riktig at **n** eller **m** med nasaleringstrek over skrives som enkel bokstav med strek over. Men dette er ikke den beste løsningen for vanlige avskrifter. For den som senere skal lese avskriften er det bedre at vi i avskriften velger å skrive dobbel bokstav: **nn** eller **mm**. Det blir praktisert i dette kurset.

e skrives normalt med konkave (innbuete) streker, **n** skrives med konvekse (utbuete) streker. Men i en rask håndskrift vil disse detaljene ofte forsvinne, slik at bokstavene blir nærliggende. Likevel vil du ofte finne at en **e** skrives litt smalere og med spissere topptopp enn en **n**, som gjerne blir litt bredere og "rundere".

Dersom et ord med to topptopp (takker) ikke gir logisk mening, kan du forsøke å erstatte med en av de andre bokstavene i dette bokstavsettet.

Vær oppmerksom på at **u** og **v** i eldre tid var samme bokstav. De brukes om hverandre, men uttales **u** eller **v**, avhengig av hvilken sammenheng de står i. I avskrift anbefaler vi å følge det valg som står i teksten som avskrives.

Små, en-takkete og tre-takkete bokstaver

i og **c** kan lett forveksles. Det gjelder også **m** og bokstavkombinasjonene **in**, **ni**, **ei**, **ie**.

Vær oppmerksom på at **i** og **j** i eldre tid var samme bokstav. De brukes om hverandre, men uttales **i** eller **j**, avhengig av hvilken sammenheng de står i. I avskrift anbefaler vi å følge det valg som står i teksten som avskrives.

i skiller seg fra **c** ved at vi finner en prikk over ordet med **i**. Prikkens behov ikke være riktig plassert. Dessuten vil **c** ofte skråne litt mer mot høyre. I noen tilfeller er **c** skrevet så liten at den er nesten bare en fortykning eller liten knekk på streken mellom to andre bokstaver.

m kan forveksles med en kombinasjon av **i** eller **c** og en to-takkete bokstav (**n**, **e**, **u**: se tekst ovenfor om to-takkete bokstaver). Ofte vil en prikk over ordet avsløre en **i**, d.v.s. at vi ikke har en **m**.

Dersom vi finner en strek over tre takker, kan dette markere at ordet inneholder en **u**. Men også **n** og **m** finnes med strek over. For **n** og **m** betyr streken at bokstaven skal leses som dobbel bokstav (**nn** eller **mm**). Streken kalles da en dobling-strek eller nasaleringstrek, fordi den brukes i tilknytning til nasale lyder (f.eks. same /med strek over m/ = samme).

r og v

r v

Bokstavene **r** og **v** er til forveksling like. De er ofte lett å få øye på ved å legge merke til buen i underkant med de to nedvendte takkene. Men noen ganger er denne buen skrevet så kort at den blir lite synlig. Forskjellen mellom bokstavene finnes i avslutningen: Dersom bokstaven avsluttes med en nedgående strek har du en **v**. En **r** avsluttes med en strek som går bortover mot høyre.

Dersom du under lesing er i tvil, kan du prøve ordet med begge alternativene: Dersom det ene er meningsløst mens det andre gir logisk mening har du antakelig funnet rett bokstav.

Husk at **u** og **v** i eldre tid ble brukt om hverandre, men uttales **u** eller **v**, avhengig av hvilken sammenheng de står i. Du vil, særlig i eldre håndskrifter, finne at også **v** og **w** brukes om hverandre. Hovedforskjellen på disse bokstavene er at **w** blir bredere, enten p.g.a. en ekstra innledning foran skriftbildet til en vanlig **v**, eller ved at bokstaven formes som to **v**-er.

Bokstaver som går under linjen I

Noen bokstaver ser ut som vanlige lave bokstaver over linjen, men strekker seg også ned under linjen. Disse bokstavene kan deles i to grupper eller "bokstav-sett", hvor bokstavene innen hver gruppe er lett å forveksle med hverandre :

p x q

Bokstavene **p x q** er lett å forveksle med hverandre. Lær bokstavformene for å ha større sjanse til å oppdage de små forskjellene.

Legg merke til at alle disse tre bokstavene i noen varianter kan oppfattes som venstrevendte over linjen. **p** kan også være høyrevendt: En moderne **p** er alltid høyrevendt.

Noen detaljer viser forskjeller mellom bokstavene:

- **p** har vanligvis en vanlig løkke under linjen.
- **x** har ingen løkke under linjen, men buer opp mot høyre
- **q** går rett ned, avsluttes der, men får en tverrstrek. I andre varianter mangler tverrstrekken. Det hender også at bokstaven ikke avsluttes nede, men trekkes opp igjen mot høyre.
Vær oppmerksom på at over linjen kan **q** ha likhet med varianter av **a**.

Bokstaver som går under linjen II

Her er det andre "bokstav-settet" med lave bokstaver over linjen, men som også strekker seg ned under linjen:

j g y z

Bokstavene **j g y z** er lett å forveksle med hverandre. Husk at **i** og **j** i eldre tid ble brukt om hverandre, men uttales **i** eller **j**, avhengig av hvilken sammenheng de står i. I avskrift anbefaler vi å følge det valg som står i den teksten som avskrives.

I noen håndskrifter blir toppen av **g** svært liten og nesten umerkelig: Bokstaven kan da forveksles med **j**. I andre tilfeller kan skriveren unnlate å "lukke" toppen av **g**. Det er da i noen tilfeller lett å få en assosiasjon til **y**. I endel tilfeller vil tødler ("") over bokstaven avsløre en **y**. Også en slurvet skrevet **z** kan i enkelte tilfeller gi en assosiasjon til en **y** uten tødler.

Bokstaver som strekker seg oppover

b l t d k

b l t d k

Bokstavene **b l t d k** strekker seg over de lave bokstavene, men går ikke under linjen.

b, l og t: Bokstavene er i sin hovedform relativt like moderne **b, l og t**, med enkelte små variasjoner.

d: Bokstaven er entydig i sin grunnform. Men vær oppmerksom på at enkelte skrivere ikke fullfører løkken ved å trekke pennen rundt, ned og til høyre i skriftretningen. I stedet kan vi finne eksempler på at bokstaven avsluttes uten løkke ved at pennen føres til venstre, tilbake over ordet. Se også ovenfor under "Små runde bokstaver II" om at en d som ikke skrives med vanlig høyde kan forveksles med æ.

k: Enkelte former likner en moderne **k**. Noen kan gi en assosiasjon til stor **I**. Særlig formen **ꝝ** kan være vanskelig å oppfatte, dersom den ikke er lært på forhånd. Den kan assosieres med mark-tegnet (se s. 14, tabell under Forkortelser, kolonne 1, linje 5, alternativ 2 mark/ort):

Bokstaver som går både høyt og lavt

h Is s "tysk" s f

Bokstavene **h s f** har som sær preg at de både strekker seg opp over de lave bokstavene og går ned under linjen. Vær her også oppmerksom på bokstavkombinasjonen **Is**: **h** og kombinasjonen **Is** kan være helt identiske.

Forskjellen mellom **h** og **s** er gjerne at **h** har en liten knekk på midten, i tillegg til at **s** ofte er skrevet litt slankere og rankere enn **h**. Men det er ikke alltid at denne forskjellen blir synlig: Skriveren kan forme **s** med noe større løkker og mer skrått enn vanlig, eller **h** uten den vanlige knekken på midten.

Vær oppmerksom på at **s** kan skrives med flere alternative hovedformer: En variant av **s** er en lav bokstav, som kan forveksles med andre små, runde bokstaver (se alfabetet). For å skape en stilistisk variasjon er det vanlig å bruke flere varianter av **s** i samme ord.

Det kan noen ganger være vanskelig å avgjøre om vi skal lese enkel eller dobbel **s**. Det gjelder særlig ved bruk av såkalt tysk **s**: Ofte kan ulike tekster vise at skriverne ikke har en felles oppfatning av dette. I noen tilfeller viser andre ord i en skrivers tekst at han bruker såkalt tysk **s** som dobbel **s**. Hos andre skrivere viser sammenhengen at han bruker bokstaven som enkel **s**. Dette problemet må ofte løses konkret i det enkelte tilfellet.

For **f** er her valgt til illustrasjon en hovedform som kun har en enkel strek under linjen. Vær oppmerksom på at en annen hovedform har løkke både over og under linjen. Bokstaven blir da svært lik **s** og **h**. Men tverrstrekken midt på bokstaven vil oftest avsløre en **f**.

Blaa franskm i flint og grunn i Damsmug ingen Grundbref

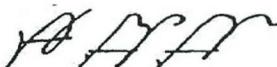
BBA A-1687 Manufakturhusets grunnleibbøker F1 1686-1687 pagina 98:

Olle Jensen it Huus og Grund i Damsmug, ingen Grundbref

[Legg merke til plasseringen av prikkene over i langt til høyre for bokstaven i i ordet **ingen**.]

Bokstavkombinasjoner som går både høyt og lavt

Bokstavkombinasjonene **st**, **ff**, **fft** og **ftt** kan være vanskelige å skille fra hverandre.

ff **fft**

Kombinasjonen "st" kan noen ganger forveksles med "se", hvor en "s" går rett over/ned i "e" på en slik måte at "e" ikke blir fullstendig. Mer sjeldent kan "t" i en slik kombinasjon forveksles med en liten, slurve skrevet rund bokstav (f. eks. **a**, **o**).

I en "fft"-kombinasjon kan underlengden i den andre "f" bli kort eller helt forsvinne, slik at skriftbildene for "fft", "ftt", og "st" blir lett å forveksle. Det kan ofte være usikkert om vi skal lese **fft** eller **ftt**. Noen mener at det da alltid skal leses "fft". Men ved å finne andre steder i samme håndskrift hvor en skriver har brukt det samme skriftbilde, kan vi oppdage tilfeller som viser at dette er feil: Vi må løse spørsmålet konkret i hver håndskrift.

Variant av **a, i, j, g, q**

a i j g q

Bokstavene **a i j g q** kan også skrives med en strek mot høyre, før pennen trekkes ned mot avslutning.

1750
Marts 13.
Rescript til Stiftbefalingsmanden og Biscopen i Bergen, angaaende at de i St. Jørgens Hospital i Bergen værende svage Lemmer maae, herefter som hidindtil, med egne Hænder til Levneds Subsistens, arbeide hvad de kan formaa og samme til Fattige Gemene og Bønderfolk ubehindret afhandle.

BBA A-0527 Ib3 Samling av Anordninger og resolusjoner om Bergen by 1662-1788 p. 56. 1750 Marts 13.
Rescript til Stiftbefalingsmanden og Biscopen i Bergen, angaaende at de i St. Jørgens Hospital i Bergen værende svage Lemmer maae, herefter som hidindtil, med egne Hænder til Levneds Subsistens, arbeide hvad de kan formaa og samme til Fattige Gemene og Bønderfolk ubehindret afhandle.

FORKORTELSER

Det er diskutabelt om vi ved forkortelser bør gjengi ordet forkortet, eller løse opp forkortelsen slik at ordet skrives fullt ut. Løsningen kan avhenge av om vi skriver for en forsker som forutsettes å ha kunnskap til å forstå forkortelsen, eller for en amatør som ikke kan forutsettes å ha slik kunnskap.

Forkortelser kan i dokumentene være markert på ulike måter: Kolon, punktum, spesielle forkortelsestegn eller –sløyper, eller ved at den eller de siste bokstavene er hevet en halv linje og eventuelt understreket.

Det er mulig i avskriften å markere forkortelsen med de tegn som er brukt i originalen. Men det er heller ikke uvanlig å omforme dette til kun punktum i en avskrift.

Et alternativ er at forkortelsen skrives fullt ut. For å unngå misforståelser om hva som står i dokumentet og hva som er tillagt av avskriveren bør vi markere de bokstaver som vi føyer til, gjerne ved å settes i hakeparentes.

Når forkortelsen i originalen er skrevet med et spesialtegn anbefales det å skrive ordet fullt ut, med den ortografi som originalen normalt bruker. Spesialtegn for pund og mark blir gjerne oppløst til en bokstav-forkortelse (pd., mk.) eller skrevet fullt ut med markering av de ekstra bokstavene.

	daler		Lispund		Ibidem
	riksdaler		Pund		Gammel
	Specie-daler		Spann		Afgang
	ort		Marklag		Salig
	mark (ort)		Kongelig Mayestets		Anno
	skilling				th(et), m(ed)

(Forkortelsene er fra Haarstad og Tretvik: Gotisk skrift (1981), s. 12.)

ULIKE STREKER, PRIKKER OG APOSTROFER

Streker, prikker, tødlene og apostrofer kan begrense alternativene når vi leser, slik at det blir lettere å forstå ordene. Vær oppmerksom på at en skittflekk i originalen kan se ut som en prikk på en fotokopi.

Prikker m.m. kan være plassert skjevt i forhold til den bokstaven de hører til. Vær derfor oppmerksom på at du ofte må lete andre steder i ordet for å finne den bokstaven som prikken eller streken hører til.

Det anbefales å gå systematisk gjennom alfabetet med de ulike bokstavvariantene. Legg merke til hvilke bokstaver som har eller kan ha tilhørende prikker, apostrofer og lignende.

Vær oppmerksom på at i en håndskrift kan f. eks. en apostrof noen ganger se ut som en prikk, eller en prikk kan ved penneføringen bli trukket ut, slik at det ser ut som en apostrof. I noen tilfeller kan f. eks. tødlene over ø være utelatt, i andre tilfeller kan skriveren ha satt tødlene over o, uten at disse burde vært der: Vi kan få mange uventete og villedende varianter.

ROMERTALL

Romertall er bygget opp av **i**, **v**, **x**, **l**, **c**, **d** og **m** (1, 5, 10, 50, 100, 500, 1000). Hovedregelen er at et mindre tall plassert foran et større skal trekkes fra det store. Et mindre tall plassert etter et større skal legges til det store.

Hovedregelen gjelder ikke fullt ut for tall under 100. Her brukes i hovedsak addisjon, ikke subtraksjon (iijj, aldri iv). Derimot kan i brukes foran x for tallene 9 og 19 (ix, xix). Tilsvarende betyr xl 40, d.v.s. at x kan plasseres foran l, i motsetning til i og v som aldri brukes til subtraksjon foran l.

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	L	C	D	M
j	ij	iji	iv	v	vj	vij	vijj	ix	x	l	c	d	m
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	50	100	500	1000

Eksempler:

1550 = MDL   mdl

1641 = MDCXLI   mdcxlj

1653 = MDCLIII   mdclijj

1797 = MDCCXCVII   mdccxcvij

1983 = MCMLXXXIII   mcmlxxxij

Når romertallene er skrevet med små, gotiske bokstaver vil telling av antall prikker over i eller j ofte gjøre det lettere å lese tallet.

I eldre tid var i og j i prinsippet samme bokstav. I gotisk skrift skrives ett-tallet når det står alene eller i slutten av en tallserie som j.

½ angis med en tverrstrek gjennom j under linjen, d.v.s. at du finner hele tallet og trekker fra ½.

Prinsippet om at en tverrstrek betyr – ½ brukes også ved v og x. På v settes tverrstreken på forstreken, på x plasseres tverrstreken på den lengste skråstreken.

Store tall kan skrives på en avvikende måte, med først antallet hundre eller tusen, deretter det store tallet hevet over linjen, altså brukes småtallene her til multiplisering, ikke addisjon eller subtraksjon. F.eks. ijCM (200 000) eller jM (1000, vanligvis skrevet med kun M). Også her brukes tverrstrek for en halv: ijC betyr 200, men dersom du finner det samme med en tverrstrek gjennom j betyr det 150.

j	ij	1	vj	6	l	l	50	j	1/2
j	ij	2	vjj	7	ij	ij	100	j	1 1/2
j	ij	3	vijj	8	ij		1000	x	4 1/2
j	ij	4	ix	9	jc		100,000	xx	9 1/2
v	5		x	10	m	dl	1550	ix	8 1/2
iiijc ³ ix ³ vj ³ 359639 ^{1/2}									

Romertall etter Kroman: Skriftens historie i Danmark (1964) s. 42.

Faulding af afgillede fravæle
ind-løbur Memoriales nævnes int,
at de handlende i Bergen skal
formoileigns med et mange tid
yderst anden antagur Mogens,
yderst formodis at blive plænre i
tællent med formoileigns, med og
fjæs saaendt formidet Dagn,
nu for finandet, at Raad-
nens ingen land forstyrre
det nødskriftig, grossor
der Engivars, at lig yderst
et mi nævnedt tid yderst
anden afgaare, tællent for,
yderst int man onnystrig
gå, snillet i aarnt 1744 und
10d. hundt. yderst nuværing nør
nordtaget. givad mi aar,
yagn land nør, at Mogens,
nu i Bergen nu saa afgaale
formannant, at det lig yderst
fjæs at handlende fjæs
kunst sig bygnede borg,

Die good Njøtta og Sandvæl Manufacturer og Fabri.
giver nu for at haue, nu ikke minagt at haude om;
Thi at bænkevis dann Ben Falder til Vel/land, folkerig.
rigd og rigdom, var en omstændor ikke andet end at op-
lauge good mangt tilførem gavne den gaudat. Denne
nuunderskrift maa jeg dog alligevel føje hertil, at, Hæle
Fabriquer med nogen virkelig Njøtta og Sandvæl anlægges,
da man Tiden, Stædet og Omstændighederne udøje iagt ser,
og; Hvor udøje og nær disse 3 Ting i huden gaa.
Sandvæl var forstundor, Hæl jeg udi det efter folynud, i og
under mine Historiske Efterretninger ved de Bergen, og
Manufacturer og Fabriquer, saa end virkelige Fører
er.

Jeg har nu alleme med forundring hørt, at Fremmede
gammel holdt for, at der, indi denne Stad aldrig havde været
begyndt med Manufacturer og Fabriquer, saa at Indbygg-
erne næppe Kilde vidt hvad det var, med sige, gaft nogen

BBA A-0527 Eligerte menn, la1 Hildebrandt Meyers Bergensbeskrivelse 1764, bind 1, folio 459b:

Til hvad Nutte og Fordeel Manufacturer og Fabriquer er for et Land, er ikke min Agt at Handle om; Thi at beskrive dem som Kilder til Velstand, Folkerighed og Rigdom, var nu omstunder ikke andet end at opkaage hvad mange tilforne haver Avhandlet. Denne Anmærkning maa jeg dog alligevel føje hertil, at, skal Fabriquer med nogen virkelig Nutte og Fordeel anlægges, da maa Tiden, Stædet og Omstændighederne nøye iagttages; Hvor nøye og nær disse 3 Ting i saadan henseende ere foreenede, skal jeg udi det efterfølgende, i, og under mine Historiske Efterretninger ved de Bergenske Manufacturer og Fabriquer, vise med virkelige Exempler.

Jeg har ei alleme med forundring hørt, at Fremmede haver holdet for, at der, udi denne Stad aldrig havde været begyndt med Manufacturer og Fabriquer, saa at indbyggerne neppe skulde vide hvad det var, end sige haft nogen ...

Og 1750.

Wælder og Welbyrdige

10.

No. 37. *Denne Ordre er der af Varemst. til Magistrat!*
Den Magistraten *Da Cancellie Raad og Laugmand Bagers os tillagde ordre, tilsende Vj Dem indsluttet Copie af Ørkes anden, sig omkrig Hr. Kongl. indkøbts Copia af Kronen, saa at den ikke kanne komme over Kaabber Smedenes, som var tilbokomt. Hans Christian Lekmans til Kongl. Mayst. indgivne Allerunderdanigste Memorialer, hvilke forinden den 21. Maj 1750. under Samtliges underskrift.*

No. 38. *Denne Ordre af Welbyrdige, Velædle, Ædle og Velviise Hr. Magistrat!*
Vahl til StadsCapitain Sr. Jesper van de Velde ej alleene ved Skrivelse til forrige StadsCapitain, med Kronelyft til Kompanien BudsGardsmænd opførte i hagen Frøchen Dateret 9de Dec. Afg. 1749, saa nu erfuldt om, at Demition fra samme, mangt, men nu og herhinde stid til den Kongl. Sr. Stads Capitain dateret 9de Dec. Afg. 1749, haver Anholdet om sin Demition fra samme charge, mens end og siden dengang er bleven Besicket til Consumptions Skriver ved StadsPortens Contoir, og altsaa frafløtted Compagniets Deltagelse.

BBA A-0527 Eligerte menn, B5 Korrespondanseprotokoll (kopibok), utgående brev B5 1749-1762 folio 20a.
[Folio] 20. Ao 1750 No.r 37. Til Magistraten som sender Copie af Ærklæringerne paa Kobbersmedenes og Lekmans Memorial [!]. See Memorial Lit. H fol. Welædle og Welbyrdige, Velædle, Ædle og Velviise Hr Magistrat ! Til følge den Constituerede Stiftbefalingsmand Hr. Cancellie Raad og Laugmand Bagers os tillagde ordre, tilsende Vj Dem indsluttet Copia af Vores Ærklæringer saavel over Kaabber Smedenes, som Hans Christian Lekmans til Hans Kongl. Mayst. indgivne Allerunderdanigste Memorialer, hvilcke forhen skulle være blevet Dem tilstilled, om icke Høybemelte Const. Stiftbefalingsmand først og forinden den Høystærede Hr. Magistrat, vores Ærklæring havde Æsked. Forbl.—

B.d. 31 Maij 1750. Under Samtliges underskrift.

No.r 38. Forslag om Martinus Vahl til StadsCapitain. Welædle og Welbyrdige, Welædle, Ædle og Velviise Hr. Magistrat ! Da StadsCapitain Sr. Jesper van de Velde ej alleene ved Skrivelse til forrige StadsCapitain afg. ne Major Frøchen dateret 9de Dec. Afvigte Aar 1749, haver Anholdet om sin Demition fra samme charge, mens end og siden dengang er bleven Besicket til Consumptions Skriver ved StadsPortens Contoir, og altsaa frafløtted Compagniets (District; Saa er det i des anledning) ...

Avskrift av kilde på s. 17: BBA A-0651 Magistraten, D19 Brev 1764-1765. I anledning af adskillige hertil indløbne Memorialer erfares det, at de Handlende i Bergen skal foruleiliges ved de mange Tid efter anden antagne Mæglere, som, fordi de blive fleere i Tallet end fornødiges, end og selv saaledes forserver Sagerne for hinanden, at faa eller ingen kand forsiene det nødtørftige, hvorfor der begieres, at lige som de nu værende Tid efter anden afgaae, Tallet herefter icke maae overstige 8te, hvilket i aaret 1744 dengang 10de Junij skal eengang være vedtaget. Hvad nu aarsagen kand være, at Meglerne i Bergen er saa anseelig formeeret, at det ligesom synes de Handlende selv finde sig besværet derved, ...

NØYAKTIGHET OG TEGNBRUK I AVSKRIFTER

Om krav til presisjon i avskrifter

Transkripsjon (avskrift) gir størst læreeffekt dersom den utføres bokstavrett etter dokumentet. I mange profesjonelle tilfeller kreves det at avskrifter er bokstavrette. Det gjelder bl.a. avskrifter levert fra en arkivinstitusjon, avskrifter som skal brukes ved en domstol og i mange forskingssammenhenger. I andre tilfeller kan avskriftens formål avgjøre hvordan avskriften utføres. Dersom du bare skal bruke avskriften privat kan du selvfølgelig selv velge hvor nøyaktig din avskrift skal være. Men vi anbefaler at du skriver bokstavrett under treningen. Det gir en vesentlig større læreeffekt. I tillegg bør teksten være bokstavrett dersom du skal sitere fra teksten i et arbeid som du skal publisere.

Enkelte bruksformål kan ha særlig store krav til presisjon i avskriftene, f.eks. til markering av ulike varianter av de samme bokstavene. Et mer normalt presisjonsnivå kan velge å løse opp forkortelser, kan normalisere tegnsettingen i dokumentet, og kan velge et nivå i forhold til dokumentets bruk av store bokstaver (f.eks. ved å bruke skriverreglene for store bokstaver fra dokumentets samtid eller fra moderne tid).

Stavemåten av ord skal vanligvis ikke normaliseres. Dersom teksten normaliseres eller moderniseres kan det ikke lenger defineres som en avskrift, men blir en fri gjengivelse av teksten. Likevel vil de fleste tekster kreve en viss individuell vurdering av hvordan den skal gjengis i avskriften. Bl.a. er det normalt å vise en viss velvilje i tolkingen av de mellomrom en skriver kan ha satt midt inne i et ord, eller manglende mellomrom mellom to ord. Velviljen bør også gjelde når tekstbildet antyder en bokstav, mens ordets normalform åpenbart viser at skriveren likevel må ha ment en annen, men nesten likt utformet bokstav.

Markering av avskriverens tolninger og innskudd

Alt som settes inn av avskriveren for å forenkle lesingen, uten at det finnes i originalen, skal plasseres i hakeparenteser [ ] for å synliggjøre at dette er avskriverens tolkning og tilføyelse. Det følgende er vanlig brukt:

- Ekstra bokstaver som er utelatt i et ord i teksten kan settes inn i hakeparentes for å gjøre lesing av teksten mer forståelig.
- Opplosning av en forkortelse, f.eks. p[un]d. Derimot vil opplosning av doble nasaler ikke bli markert (**nn**, **mm**, forkortet en bokstav med strek over): Disse vil vanligvis bli gjengitt som dobbel bokstav.
- Spørsmålstegn i hakeparentes [?] markerer at avskriveren er usikker på om lesingen er riktig.
- Utropstegn i hakeparentes [!] betyr at "Her står faktisk slik !". Dette brukes når det som står i dokumentet i utgangspunktet virker urimelig eller uventet, men likevel må være riktig lest.
- Flere punktum i hakeparentes [...] betyr at vi ikke har klart å finne en rimelig forståelse av bokstavene / ordet / teksten. Antall punktum kan fortelle hvor mange bokstaver som mangler i avskriften: Ett punktum for hver bokstav. Tre punktum vil være tvetydig: Det kan bety tre manglende bokstaver, men det kan også bety at her mangler en uspesifisert mengde tekst.

Hakeparentes brukes altså i subjektive tolkingstilfeller. Dersom avskriveren har behov for å tilføye en kommentar eller forklaring bør det ikke gjøres på denne måten, men ved å lage en fotnote.

Markering av tekstens objektive innhold

Vanlig parentes ( ) inneholder noe som ansees å ligge i dokumentet, uten at avskriveren foretar justering av innholdet.

Det er vanlig å normalisere skilletegn i teksten. F.eks. skrives gammel parentes / : / i avskriften som ( ). Kolon eller semikolon som tegn for forkortelse gjengis gjerne med punktum. Bindestrek finnes som en dobbel strek, gjerne på begynnelsen av neste linje, men gjengis på moderne måte dersom avskriften følger originalens linjeinndeling. Tegnet utelates dersom linjeinndelingen ikke overføres til avskriften.

Det kan noen ganger være vanskelig å skille mellom stor og liten bokstav. Etter gammel praksis skulle første bokstav i setningen, i substantiv og i egennavn ha stor bokstav. I tvilstilfeller bør disse bokstavene bli skrevet med stor bokstav. Når dokumentet er entydig, bør det oftest bli fulgt. Men i endel tilfeller kan vi tolke inn en stor bokstav, i strid med datidens vanlige rettskrivningspraksis. I slike tilfeller kan det i avskriften likevel bli brukt liten bokstav, særlig dersom skriftbildet kan diskuteres. Det er også i vanlige avskrifter akseptert at avskriveren kan normalisere bruken av små og store bokstaver til skrivereglene enten i dokumentets samtid eller i moderne tid. Men i avskrifter til vitenskapelig bruk bør man unngå det.

Ved skrevne tall blir siste bokstav ofte ikke tatt med (slutter med d[e] - t[e]), i noen tilfeller kan to bokstaver være utelatt. Dette følger reglene om eventuell oppløsning av forkortelser.

Veiledningens mål om nivå på avskriftene

Formålet med denne veiledningen er hjelpe deg å lære å lese gotisk håndskrift og gi grunnlag for god kvalitet på avskriftene. Veiledningen sikter på et nivå på avskriftene tilsvarende det som er vanlig brukt i arkivbransjen. Det krever en høy grad av presisjon, med gjengivelse av hver bokstav. Ved enkelte vitenskapelige formål (f.eks. for språkforskere) stilles noen ekstra krav til presisjon på avskriftene som her ikke er berørt. De kravene er ikke vanlig å inkludere ved ordinære avskrifter. Det er ikke anbefalt, men en amatør som skriver av for eget bruk, uten planer om publisering, kan velge en mer upresis avskrift. Derimot vil kun en innholdsgjengivelse ikke bli karakterisert som avskrift.

*Hammerhoug Fogd Vidsteen
Hermed tilbagesendes den mig i ærede Skrivelse af 31st[e]. f.M. tilstillede Beregning over Mandtals-
penge af Søndhordlehns og Hardangers Fogderie til St. Jørgens Hospital for 1823, forsynet forne
Qvittering for sammes Beløb 131 Sp. 64 s., der ligeledes fulgt
med ovennevnte Skrivelse. —*

BBA A-0313 St. Jørgens hospital Bb1 Kopibok 1821-1830 folio 55b.

Hammerhoug. Fogd Vidsteen.

Bergen den 13. Janr. 1824.

Hermed tilbagesendes den mig i ærede Skrivelse af 31st[e]. f.M. tilstillede Beregning over Mandtals-
penge af Søndhordlehns og Hardangers Fogderie til St. Jørgens Hospital for 1823, forsynet forne
Qvittering for sammes Beløb 131 Sp. 64 s., der ligeledes fulgte med ovennevnte Skrivelse.

Bergen

Stiftsdirectionen

56.

Bergen den 17de Janr. 1824.

Paa Grund af Stiftsdirectionens orade Skrivelse af 11te Aug. f. A. udstædte jeg under 20^d. m. Forpagtnings contracten, der indeholdt 9 af Sjur C. Moe tilbudne 9 af den H. Stiftsd. antagne Conditioner, hvorpaa Contracten indsendtes til Pastor Heyberg til Selløe, med Anmodning, at foranstalte samme underskrevet af bemedte Sjur Christensen.

Hvoraf komaleden Sjur Christensen - Gandske uventet underrettede Pastor Heyberg mig i Skrivelse af 6te Decb. f. A., som fastel indløb igaar at tilnævnte Sjur Chr ej kan skaffe Cautionist og desuden ikke tør indgaae paa de opgivne Vilkaar. Bemeldte Skrivelse lyder saaledes (Brevets Indhold), hvorom jeg herved giver mig den Frihed at underrette Den høje Stiftsdir.

BBA A-0313 St. Jørgens hospital Bb1 Kopibok 1821-1830 folio 56a.

[Folio] 56a: Bergen. Stiftsdirectionen. Bergen den 17d. Janr. 1824. Paa Grund af Stiftsdirectionens ærede Skrivelse af 11te Aug. f.A. udstædte jeg under 20d. s.M. Forpagtnings contracte, der indeholdt de af Sjur C. Moe tilbudne 9 af den H. Stiftsd. antagne Conditioner, hvorpaa Contracten indsendtes til Pastor Heyberg til Selløe, med Anmodning, at foranstalte samme underskrevet af bemedte Sjur Christensen. Gandske uventet underretter Pastor Heyberg mig i Skrivelse af 6te Decb. f. A., som hertil indløb igaar at tilnævnte Sjur Chr ej kan skaffe Cautionist og desuden ikke tør indgaae paa de opgivne Vilkaar. Bemeldte Skrivelse lyder saaledes (Brevets Indhold), hvorom jeg herved giver mig den Frihed at underrette Den høje Stiftsdir.

Fj. Grund Enghusens Enghis paaboende Grund, Hestemøllens Grund
og nogle Andre smaa Grunde, Lengden paa Nordre side $37\frac{3}{4}$ al., paa indre
side $39\frac{3}{4}$ al., bred Langs Gaden $35\frac{3}{4}$ al., neden til 43 al., Lang fra Smugplads
Lang 15 al., og paa indre side $15\frac{1}{2}$ al., bred over $16\frac{1}{4}$ al.,
Lang fra Smugplads $11\frac{1}{4}$ al., og indre ende 11 al., Lang fra Smugplads $10\frac{1}{4}$ al.,

Kunnen Grunde er $1\frac{1}{4}$ al., og indre ende $1\frac{1}{2}$ al., Lang fra Smugplads $11\frac{1}{4}$ al.,
grunden $11\frac{1}{4}$ al., efter Grundbref dat. 1648. giver 1 Rdr 2
ort 6 s.

BBA A-1687 Manufakturhusets grunnleiebøker F1 1686-1687 pagina 98.

Sahl. Christen Thomasens Enchis paaboende Grund, Hestemøllens Grund og nogle Andre smaa Grunder, Lengden paa Nordre side $37\frac{3}{4}$ al., paa indre side $39\frac{3}{4}$ al., bred Langs Gaden $35\frac{3}{4}$ al., neden til 43 al., Noch en haugepladz Lang 15 al., og paa indre side $15\frac{1}{2}$ al., bred tvers over $16\frac{1}{4}$ al. Noch en Grund bred 4 al., og indre ende 11 al., Lang fra smugit ind i Gaarden $11\frac{1}{4}$ al., eftter Grundbref dat. 1648. giver 1 Rdr 2 ort 6 s.

[Kommentar: I originalkilden brukes i tilsvarende sammenhenger ofte «nedre side», men prikkene og skriftbildet antyder at i denne teksten står 3 ganger «indre».]

LISTE OVER ORDBØKER, KALENDERE OG HJELPEMIDLER

Læremidler om gotisk skrift

For øvelser i lesing av gotisk skrift anbefales å bruke nettstedet www.hist.uib.no/gotisk/
Registrering på nettstedet er ikke nødvendig med mindre du ønsker at nettstedet skal huske deg.
Øvelse uten å kunne se fasiten på forhånd er den mest effektive metoden for å lære å lese gotisk skrift.
Nettstedet gir deg mulighet til å kontrollere om dine avskrifter er korrekte.

Den beste læreboken om gotisk skrift er

Den glemte skriften. Gotisk håndskrift i Norge . Av Knut Johannessen (Universitetsforlaget 2007).
ISBN 13:978-82-15-00202-6

Den klassiske boken om gotisk skrift var

Gamle dokumenter - Gotisk skrift. En rettledning. Av Gunnar Kvifte.

Senere kom Kjell Haarstad med sin bok i flere utgaver, bl.a.

Gotisk skrift. Lærebok med tekster fra 1485 til 1875 Av Aud Mikkelsen Tretvik og Kjell Haarstad.

Skriftens historie i Danmark fra reformationen til nutiden av E. Kroman

Dette er historien om skriftens historie og utvikling. Den er mindre egnet som en første lærebok, men gir mye tilleggs kunnskaper til de som allerede har lært det grunnleggende i lesing av gotisk håndskrift.

Du vil også finne opplysninger om gotisk skrift på wikipedia.org og under www.SA.dk (Statens Arkiver, det danske arkivverket, søk på gotisk under nettstedet).

Historiske kalendere

Calender for aarene fra 601 til 2200 efter Christi fødsel. R.W. Bauer. Viborg 1991. (først utgitt Kbhv. 1868.)

Kalender for historie og ættegransking. Olav Heskestad. Universitetsforlaget 1965.

Kalender for slægtsforskere. Heine Madsen. Danmark 2008. ISBN 978-87-992283-0-0

Ordbøker

Når vi er i tvil om et ord, kan det ofte være nyttig å kontrollere ordbøkene for å avgjøre om ordet gir mening i sammenhengen, eller for å finne ut hva ordet betyr. Følgende liste over ordbøker og leksika er ikke fullstendig, men viser til endel nyttige bøker som kan finnes på gode biblioteker.

Ordbog over Det gamle norske Sprog. Johan Fritzner. Kristiania 1886-1896.

Ordbog til det ældre danske sprog (1300-1700). Otto Kalkar. København 1881-1907.

Denne ordboken er tilgjengelig på internet: www.hist.uib.no/kalkar

Norsk Ordbog med dansk forklaring.
Ivar Aasen . 6. utgave, Oslo 1983 (fotografisk reproduksjon av 1873-utgaven.)

Norsk Ordbog. Tillæg til "Norsk Ordbog" af Ivar Aasen.
Hans Ross. Oslo-Bergen-Tromsø 1971. (Utgitt første gang 1895.)

Latinsk ordbok. Asgaut Steinnes og Eirik Vandvik. Oslo 1958.

Fremmedordbog. Ludvig Meyer. 7. utgave, København 1898-1902.

Norsk og fremmed-ordbok. S. Juell Tønnesen. Oslo 1926.

Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog.
Hjalmar Falk og Alf Torp. Oslo 1992 (faksimileutgave, første utgivelse kom i 1903-1906.).

Norsk Dialect-Lexicon.
W. F. K. Christie. Bergens Museums Årbok 1937, Historisk-antikvarisk rekke nr. 1.

Gamle ord i jølstramålet. Daniel Dvergsdal. Jølster 1982

Kvinnherskringlo. Gamle ord og ordtøke. Andreas Haugland. Kvinnherad 1978.

Norsk ordbok. Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet.
Red. Alf Hellevik m.fl. Oslo 1966-1994.

Norsk riksmålsordbok. Oslo 1937-1957.

Nynorsk etymologisk ordbog. Alf Torp. Kristiania 1919.

Bokmåls-ordboka. Definisjons- og rettskrivningsordbok.
Red. Marit Ingebjørg Landrø og Boye Wangensteen. Bergen-Oslo-Stavanger-Tromsø 1986.

Leksika

Salmonsens konversations leksikon. Red. Chr. Blangstrup. 2. utgave, København 1915-1928.

Norsk historisk leksikon. Kultur og samfunn ca.- 1500 – ca. 1800.
Steinar Imsen og Harald Winge. 2. utgave, Oslo 1999.

Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingtid til reformasjonstid.
Red. Finn Hødnebø. Oslo 1956-1977.

Il dom at høiem som locker. oc beligger,
nogen mandz nøgell pige. ocs hømer.
lockt. Et till dømbt. samme bier
ning. som en thiuff. ocs forræ
der at haffue giordtt

Axell Juell, Niels Madzen Jørgen Høg. ocs Peder schriffuer
paa Viborig landting nemt haffuer. Dan jorod. Emellem
Axell Chrestenn Pouelsen prior. Och for stander. Vdj Hellig
Chrestenn prior. Och Mougens persen. For hanndt
Nogenn haffue sig tille hanom forplikt. Sagd
Och dørre hanom thieniste. ocs vrogsab. ocs vrej Dame
gang under. ocs thieniste haffue sig efter lagdt. Locket
Och beligget gang thieniste paa. Och hanom bethroffuit sig gang
Dom hanom ocs thienista. ocs hanom bethroffuit sig gang
Laas ocs Løcke Kielder. ocs loft. at offuergaa. ocs forne
Thia, Tha er [o]chsaa aff forne. goede Mendt værdt paa sagdt for Rette. At
gang sagd for Rette. Det offere nowe. Tings Vidne,
forne. Mougens Persens Samme Gierning at haffue bekienndt. Saa och effter
Thia ocs effter forne. Tings Vidne, forne. Mougens Persens Samme Gierning at haffue bekienndt. Dom for Loug.
Gang under haffuer Daniz holdet. Verit andelig adam. ocs hømer,

BBA A-0527 Eligerte menn, Ic2, En samling i avskrift av danske og norske dommer fra ca. 1470-1650.
[Dokument nr.] 90. En Dom at Huem som Locker oc Beligger nogen Mandtz Nøgell Pige och Rømmer
bordt. Er till dømbt, samme Gierning som en thiuff och forræder at haffue giordtt. Axell Juell, Niels
Madzen, Jørgen Høg och Peder schriffuer Paa Viborig landzing dømbt haffuer. Aar 1556 Emellem Her
Chrestenn Pouelsen prior. Och forstander Vdj Hellig Giestis y Olborig. Och Mougens Persen. For Hannet
Nogenn thidt sidenn haffde sig till Hannom forplikt. Sagdt Och Sverit Hannom thieniste. Och throeskab.
Och vdj Samme Hans eedt [?]och thieniste haffde sig efter lagdt. Locket Och beligget Hans tieniste pige,
Anne Anders daather, som hannom och thiente. Och vaer bethroffuit thill Hanns Laas och Løcke Kielder
och Loft, at offuergaa. och forestaa, Tha er [o]chsaa aff forne. goede Mendt værdt paa sagdt for Rette, At
effter forne. Tings Vidne, forne. Mougens Persens Samme Gierning at haffue bekienndt, Saa och effter
forne. Biscop och Byemendz dom. Som for Lougsens ende haffuer Verit holdet. theris endelig Dom och
Zentents ...

Da en lovlige Taxations Forretning over denne Byes
samtlige Huuse og Bygninger i Aller-underdanigst Følge af den
indstændigste Følge af den for Danmark udgange
Allernaadigste Brand Forsikrings Anordning dateret 13de Januarij
1761 dens 4de Post, samt end viidere i Anledning af hans Excellence Hr. Geheime Raad og Stiftsbefalingsmand von Cicignons Skrivelse
til Os under 22de hujus, skal foretages og det saa snart mueligt;

Vi hertil hørte at gennem samme Befalende
Hr. General Auditør som Byfoged anmodet,
at sie denne Forretning maatte blive opnævnt
neml. 1de kyndige Borgermænd, 2de Muurmæstere
2de Snedkere og 2de Bordarbeidsmænd, som alle mæder
Giuendommene saa lovlige som kan bør og de vil ansvare.
Vi forblive med skyldigst Esteine

BBA A-0651 Magistraten, D19 Brev 1764-1765 , Brev til generalauditør og byfogd, mars 1765:

Da en lovlige Taxations Forretning over denne Byes samtlige Huuse og Bygninger i Aller-underdanigst Følge af den
for Danmark udgange Allernaadigste Brand Forsikrings Anordning dateret 13de Januarij 1761 dens 4de Post,
samt end viidere i Anledning af hans Excellence Hr. Geheime Raad og Stiftsbefalingsmand von Cicignons Skrivelse
til Os under 22de hujus, skal foretages og det saa snart mueligt;

Saa skulle Vi herved have Høystærede Hr. General Auditør som Byefoged anmodet, at til denne Forretning
maatte blive opnævnte neml. 2de kyndige Borgermænd, 2de Muurmæstere, 2de Snedkere og 2de Bordarbeids-
mænd, som kan vurdere Eiendommene saa Lovlig som skee bør og de vil ansvare.

Vi forblive med skyldigst Esteine
(Deres Tienstskyldigste tienere)

Andleedning af Hr. Leutenantens fore[pr]ørgsel, om hvorleedes med de syge Vægtere skal forholdes, som ved at
passe Matroeserne selv blive anstuckne, af Den Grasserende Sygdom, maae ieg have den Ære at melde, at da
Disse Folck fra den Dag af de gaae i Tieneste ansees i Alle maaeder at tilhøre Hans Mayestæts Søe Folck, saa
følger det af sig selv, at de naar de bliver syge for sammes Regning maae blive forflegede, da Byen aldrig kand
paadrage sig en byrde, ved den Hielp den giver til de syges Oppaasning.

Jeg har saa meget meere Aarsag at udbeede mig at denne Godhed maatte beviises Dem, da ieg u-muelig paa Byens Vegne kand tilstæde, at nogen
af de antagne syge Vægtere komme tilbage igien, naar de ere anstuckne og paa 2de adskillige Stæder i Byen ere
allereede 14 Mennisker blevne syge, af 2de af saadanne Personer, som ere løbet her ind, og Sygdommen derved
ufelbar vilde tage overhaand i blandt den gemeene Mand.

Bergen den 24de September 1743 Levetzau.

Hr. Leutenant Riegelsen.

BBA A-0651 AA9 eller B.a.11 , folio 184a, om sykdom i Skuteviken. Stiftamtmannens brev til Rigelsen:
saa ly-
dende:

I Andleedning af Hr. Leutenantens fore[pr]ørgsel, om hvorleedes med de syge Vægtere skal forholdes, som ved at
passe Matroeserne selv blive anstuckne, af Den Grasserende Sygdom, maae ieg have den Ære at melde, at da
Disse Folck fra den Dag af de gaae i Tieneste ansees i Alle maaeder at tilhøre Hans Mayestæts Søe Folck, saa
følger det af sig selv, at de naar de bliver syge for sammes Regning maae blive forflegede, da Byen aldrig kand
paadrage sig en byrde, ved den Hielp den giver til de syges Oppaasning. Jeg har saa meget meere Aarsag
at udbeede mig at denne Godhed maatte beviises Dem, da ieg u-muelig paa Byens Vegne kand tilstæde, at nogen
af de antagne syge Vægtere komme tilbage igien, naar de ere anstuckne og paa 2de adskillige Stæder i Byen ere
allereede 14 Mennisker blevne syge, af 2de af saadanne Personer, som ere løbet her ind, og Sygdommen derved
ufelbar vilde tage overhaand i blandt den gemeene Mand.

Bergen den 24de September 1743 Levetzau.

Til Hr. Leutenant Riegelsen.

EKSEMPEL PÅ
TRYKT GOTISK TEKST

Udi en vis Kiesbæd i Norge boede en Mand, hvis Fornavn var Peter. Hvorleedes hans moraliske Caracter har været, bliver under Saggen vist. Denne Mand ægtede en uberygtet og hæderlig Jomfrue, navnlig Geeske, som ikke alene tilbragte ham Midler, men som endog ved sin Handel selv underholdt ham og deres ganske Huus. Efter endel Alars Ægteskab fattede han andre Tanker end de, han havde lovet ved Vielsen, som gav Anledning til paafølgende Traagodie. Han besluttede at skilles ved hende, paa hvad Maade det end funde skee. Men som han in-
gen

gen Leylighed fandt paa hendes Side, var han i nogen Forlegenhed. En nye Elskov, som havde temmelig frugtet hos en anden, skulle vederlægges med Ægteskab; men derudi hindrede Ægteskabet med denne hans Hustrue ham. Bemeldte Mand havde en Halvøster-Søn. Denne fik et Embede i samme Stad, hvor hans Morbroder boede. Peters Hustrue tog artig imod denne sin Mands Slegt. Han gik hende til Haande i hendes Mands Gravereelse i Kiesbenhavn med adskilligt, som forefaldt i hendes Faders Stervboe. Hun, for at giengielde det, tilbød ham Værelse og Kost i Huuset, og tilmedte saadant sin Mand, som derimod intet havde at indvende. Efterat Manden var hjemkommen, foreslaer han sin Hustrue, at, som han ønskede gjerne at avle Barn med hende, men at Skylden var paa hendes Side, hvilken Ufrugtbarthed ved Lægemidler funde hielpes, hun da vilde holde den Diet, han vilde foreskrive hende. Samme bestod derudi, at hun i nogen Tid skulle have god Motion, gaae og fisere ud, og som han ikke selv altid funde folge hende, funde det skee ved hans Søsterson. Derefter skulle hun være inde i Stilhed, og det paa hans Kammer, der bruge den Medicin, som han forefrev. Alt dette indgik hun viligen. Paa dette Kammer, som var besluttet til

Friderich Wilhelm Wivet:

Forsøg til fortælling om Mærkværdige danske og norske sager udførte i Høyeste ret. 1774. Bind 2, hefte 2.
(Det Kongelige bibliotek, København.)

ALFABETER

a. b. c. d. e. f. ff. g. g. i. l. l. ll. m. n. o. p. q
r. s. t. k. p. t. t. tt. u. v. c. y. z. a. á

A. A. L. C. L. D. E. F. G. H. H. I. K. L. M.
N. O. P. Q. R. S. T. U. V. C. Y. Z. X. Ø

Alfabetet efter Terkel Kleve, De første Grunde 1785.

Aa bbe ccc ddd eee fff ggg hhh iii lll ll m
nnoo ooo ppp qqq rrr sss ttt uuu vvv x x y y z
Ll a Dd Æ Æ ßß

Alfabet fra 19. Aarh. (Bærentzen & Co. 1839).

ø ö å å ð ð ç ç g g l l i i
j j ð ð m m n n o o ð ð ð ð r r
t t u u v v w w x x y y z z l l ø ø

n b i i ð ð f ff g gg h hh j jj k ll m m
v ff y y ð ð t tt u uu v vv c zz z z w w

Etter A.E. Moldrup: Gotisk skrift, København 1940.

Bokstaver fra 1500-tallet. Små bokstaver.

a a a a b b b c c r s c h y f y d d d e r e
f
g g g g g h f f i i i j k p R R R f l l
l l l m m m n n o o o p p y p p q q r u w
s s s y s b y b B y B s s y P y B y B t z t z t t t
t h y s t y A c t f t u u u u u v v w w w w w w
x x x c y y y y y y z z z z æ æ æ æ æ æ ø ø

Etter E. Kroman: Skriftens historie i Danmark, Viborg 1970

Bokstavtyper fra 1600- og 1700-tallet. Små bokstaver.

a o r b f b c r v c d d d e r u u n f g
f
g h f f i i i j j j k k k k k k x x
d l l l m m m n n o o o p p y p p q q r w
s o y y s t y y y y y y t f t f f f f f f u u u
v w w w w w w w w x g y y z z z æ æ æ ø ø

Etter Fin Michalsen: Slekten. Innføring i ættegransking.

t f f f tt o o o o ss ss ss ss ss
u v v v l l l l l l l l l l l l l l l l
A A A A A A A A th y y y y y y n s ,
G Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z
C B C B C B C B C B C B C B C B C B
S S S S S S S S S S S S S S S S S S S
Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z
E Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z
L S S S S S S S S S S S S S S S S S

Bogstavformer fra 1. Halvd. af 17. Aarh.

Etter Fin Michalsen: Slektens Innføring i ættegransking.

Alfabeter og bokstavformer i dette heftet er hentet fra tidligere publikasjoner om gotisk skrift. Disse publikasjonene er nevnt i litteraturlisten. De beste oppsettene av alfabet, forkortelser og tegn finner du i Knut Johannessens bok «Den glemte skriften».

Alle tekstopper i veilederen er hentet fra Bergen Byarkiv.

TRYKT GOTISK ALFABET

Det anbefales å lese sammenhengende sider i en trykt gotisk bok. Det er ofte nok trening for kilder med trykt gotisk skrift (kalt fraktur).

Å å	Å å	A a
Þ þ	Þ þ	B b
Œ œ	Œ œ	C c
Ð ð	Ð ð	D d
Æ æ	Æ æ	E e
ſ ſ	ſ ſ	F f
Œ œ	Œ œ	G g
ſh ſh	ſh ſh	H h
J i J i	J i J i	I i
J j J j	J j J j	J j
K ꝑ K ꝑ	K ꝑ K ꝑ	K k
ꝑ l ꝑ l	ꝑ l ꝑ l	L l
ꝑ m ꝑ m	ꝑ m ꝑ m	M m
ꝑ n ꝑ n	ꝑ n ꝑ n	N n
ꝑ o ꝑ o	ꝑ o ꝑ o	O o
ꝑ p ꝑ p	ꝑ p ꝑ p	P p
ꝑ q ꝑ q	ꝑ q ꝑ q	Q q
ꝑ r ꝑ r	ꝑ r ꝑ r	R r
ꝑ s ſ ꝑ s ſ	ꝑ s ſ ꝑ s ſ	S s
ꝑ t ꝑ t	ꝑ t ꝑ t	T t
ꝑ u ꝑ u	ꝑ u ꝑ u	U u
ꝑ v ꝑ v	ꝑ v ꝑ v	V v
ꝑ w ꝑ w	ꝑ w ꝑ w	W w
ꝑ x ꝑ x	ꝑ x ꝑ x	X x
ꝑ y ꝑ y	ꝑ y ꝑ y	Y y
ꝑ z ꝑ z	ꝑ z ꝑ z	Z z
Æ æ	Æ æ	Æ æ
Ø ø	Ø ø	Ø ø
Å å	Å å	Å å

BOKSTAVER SOM LETT KAN FORVEKSLES MED HVERANDRE

e	n	u	nn
æ	ø	ü	ñ
i	c		
ø	t		
i	c	e	n
ø	t	ñ	ñ
i	t	ñ	m
h	ls	s	"tysk" s
ſſ	ſſ	ſ	ſ
b	l	t	d
þ	l	ſ	ñ
ꝑ	ꝑ	ꝑ	ꝑ
ꝑ	ꝑ	ꝑ	ꝑ
j (ī)	g	y	z
j	g	ÿ	ȝ
ꝑ	ꝑ	ꝑ	ꝑ
r	v		
h	ø		
a	æ	o	ø
æ	ø	ø	ó
d	æ		
ø	ø		